

OCHRONA PRAWA RODZICÓW DO MORALNEGO I RELIGIJNEGO WYCHOWANIA DZIECI. WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

I. Uwagi wstępne

Tematyka konferencji organizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich w bieżącym roku dotyczy doniosłej i szerokiej problematyki ochrony funkcji wychowawczej rodziny. Problematyka ta stanowi przedmiot zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, a w szczególności dyscyplin prawnych. Podczas naszej konferencji skierujemy uwagę na zasady dotyczące ochrony prawa rodziców w zakresie wychowania moralnego i religijnego dzieci w świetle norm prawa kanonicznego¹ oraz obowiązujących w Polsce norm prawa krajowego i międzynarodowego².

1. Istotną rację tak komplementarnego ujęcia tematu stanowi zasada współdziałania między państwem a Kościołem, proklamowana na Soborze Watykańskim II w konstytucji pastoralnej o obecności Kościoła w świecie współczesnym (*Lumen Gentium*, nr 56), w Konstytucji RP z 1997 r. (art. 25), w Konkordacie polskim z 1993 r. (art. 1 i 11), w ustawach i wielu innych aktach normatywnych o charakterze wykonawczym. Zgodnie z tą zasadą Kościół i państwo, jakkolwiek są społecznościami odmiennego typu, to są zobowiązane i uprawnione do współdziałania dla dobra wspólnego tych samych ludzi (*Gaudium et spes*, nr 76), którzy są obywatelami państwa i

¹ A. Dzięga bp., *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie kanonicznym*, w: *Współdziałanie Kościoła i państwa na rzecz małżeństwa i rodziny*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Diecezję Łomżyńską, Łomża 6-7 września 2004 (red. J. Krukowski, T. Śliwowski), Łomża 2005, s.127-136.

² M. Sitarz, *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie publicznym*, tamże, s. 137-157.

wiernymi Kościoła. Zakres tego współdziałania obejmuje dobro rodziny, będącej elementarną komórką życia społecznego i kościołem domowym. Dobro wspólne obejmuje zaś budowanie takiego ładu moralnego i porządku prawnego w społeczeństwie, w którym szanowane i realizowane są prawa i wolności należne zarówno rodzicom jak i dzieciom w zakresie wychowania. Przedmiotem współdziałania, a niekiedy także współpracy, między Kościołem i państwem jest więc świadczenie rodzinie wszechstronnej pomocy przez każdego z nich w swoim zakresie³.

2. Następnie należy zwrócić uwagę na to, czym jest wychowanie moralne i religijne w ogólności oraz, czym jest wychowanie chrześcijańskie, którego szczególną postacią jest wychowanie katolickie?

W odpowiedzi na te pytania najogólniej można stwierdzić, iż **wychowanie moralne** przede wszystkim polega na kształtowaniu sumienia wychowanka, a następnie na pobudzaniu go do oceny wartości moralnych celem dokonywania osobistych wyborów i przyjęcia ich za własne. **Wychowanie religijne zaś wiąże wychowanie moralne z religijną motywacją postępowania**, wynikającą z dążności natury ludzkiej do coraz lepszego poznawania i miłowania Boga i ludzi.

Wychowanie jest chrześcijańskie, gdy jego celem jest odpowiednie przygotowanie wychowanków do osiągnięcia ludzkiej dojrzałości osobowej i do poznania Tajemnicy Zbawienia oraz do ułożenia według niej swego życia (kan. 217). Wychowanie chrześcijańskie obejmuje więc dwie warstwy: naturalną i nadprzyrodzoną. Wychowanie to powinno być personalistyczne, tzn., opierać się na prawdzie, iż każdy człowiek jest osobą, a jego celem wychowania jest poszanowanie godności osobowej każdego wychowanka i dążenie do pełnego rozwoju jego osobowości w porządku naturalnym i nadprzyrodzonym.

³ J. Krukowski, Podstawy współdziałania między Kościołem i państwem na rzecz małżeństwa i rodziny, tamże, s. 13-32.

3. W procesie wychowania bezpośrednio uczestniczą dwa podstawowe podmioty: wychowawcy i wychowankowie, a pośrednio szereg instytucji społecznych, których zadaniem jest udzielenia należytej im pomocy.

Pierwszym podmiotem zobowiązanym i zarazem uprawnionym do wychowania dzieci są ich rodzice. Natomiast wszystkie inne podmioty - zarówno poszczególni ludzie jak i różne instytucje społeczne - mają udzielać należytej im pomocy. Wśród tych instytucji podstawową rolę spełnia Kościół, państwo i szkoła.

I. Gwarancje poszanowania prawa rodziców do wychowania dzieci w prawie kanonicznym

Zasady dotyczące ochrony prawa rodziców do moralnego i religijnego wychowania dzieci w aspekcie jurydycznym są zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., natomiast ich uzasadnienie pastoralne znajdujemy w uchwałach Soboru Watykańskiego II i w enuncjacjach Stolicy Apostolskiej - zwłaszcza w licznych wypowiedziach papieża Jana Pawła II. Najszerszym teren współdziałania między państwem i Kościołem w świadczeniu pomocy rodzinie jest troska o wychowanie dzieci.

1. Prawa i obowiązki rodziców

W enuncjacjach pastoralnych Stolicy Apostolskiej mówi się o zadaniach rodziców i rodziny w zakresie wychowania. Rodzina jest podmiotem podstawowych prawa i obowiązków analogicznych do praw osoby ludzkiej. Papież Jan Paweł II nauczał, iż każda rodzina jest podmiotem należnych jej praw i obowiązków moralnych, a także postulował uznanie podmiotowości rodziny w prawie pozytywnym (*Familiaris Consortio*; Karta Praw Rodziny). Jednakże w praktyce trudno jest radykalnie oddzielić te podmioty od siebie. W rzeczywistości nie ma bowiem rodziny bez rodziców. Rodzina jest podstawową grupą społeczną, w której skład wchodzi rodzice i dzieci, ale

kierowniczą w niej rolę w zakresie wychowania pełnią rodzice. Dlatego w prawie stanowionym mówi się o prawach i obowiązkach rodziców w zakresie wychowania. Dzieci również mają prawo do otrzymania wychowania, które w pierwszej kolejności ma być zapewnione im przez rodziców. Dopiero wówczas, gdy rodzice nie spełniają swego zadania, obowiązek a zarazem uprawnienia w zakresie wychowania dzieci przechodzi na ich zastępców - opiekunów.

Kościół stoi na stanowisku, iż rodzice mają prawo i obowiązek wszechstronnego wychowania swoich dzieci. Kan. 1136 KPK stanowi: „Rodzice mają najpoważniejszy obowiązek i najpierwsze prawo troszczenia się zgodnie, według swoich możliwości, o wychowanie potomstwa zarówno fizyczne, społeczne i kulturalne, jak i moralne oraz religijne”. Wśród różnych rodzajów wychowania ustawodawca kościelny wymienia wychowanie moralne i religijne. Jest to prawo rodziców do wychowania swoich dzieci zgodnie ze swymi przekonaniem moralnymi i religijnymi oraz z tradycjami kulturowymi. Prawo to wynika z należnej im godności ludzkiej i rodzicielskiej; jest ono pierwotne i nie może być przez kogokolwiek zawłaszczane. Prawo to wynika z prawa naturalnego i z prawa Bożego pozytywnego. Najwyższy ustawodawca kościelny w KPK z 1983 r. dokonał pozytywizacji tego prawa w następujących słowach:

„Rodzice, oraz ci, którzy ich zastępują, mają obowiązek i zarazem prawo wychowania potomstwa. Rodzice katolicy mają ponadto obowiązek i zarazem prawo dobrania takich środków i instytucji, przy pomocy których, uwzględniając miejscowe warunki, mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci” (kan. 793 §1). W kanonie tym zawarte są następujące elementy:

- 1) rodzice oraz opiekunowie, którzy ich zastępują, są pierwszymi podmiotami uprawnionymi a zarazem zobowiązanymi do wszechstronnego wychowania potomstwa;

- 2) rodzice katolicy nadto mają obowiązek zatroszczyć się o katolickie wychowanie swoich dzieci;
- 3) rodzice w realizacji swego prawa i obowiązku w trosce o wychowanie katolickie dzieci mają zastosować odpowiednie środki i skorzystać z pomocy odpowiednich instytucji, uwzględniając przy tym miejscowe warunki społeczne i kulturowe. Spośród instytucji, które - zgodnie z zasadą pomocniczości - mają służyć rodzicom pomocą w realizacji prawa do katolickiego wychowaniu dzieci, należy zwrócić uwagę na Kościół, państwo i szkołę.

2. Zadania Kościoła

Rodzice, jako pierwsi wychowawcy, w zakresie religijnego i moralnego wychowania swoich dzieci mają prawo korzystać z pomocy Kościoła. Zaś Kościół ma prawo i obowiązek udzielenia im pomocy, wynikające z powierzonej mu przez Chrystusa misji niesienia pomocy ludziom, aby mogli osiągnąć pełnię życia chrześcijańskiego. Zasady, jakie są proklamowane w KPK w tej sprawie, dotyczą Kościoła, jako instytucji, i duszpasterzy.

Oдноśnie Kościoła KPK stanowi: „Ze szczególnej racji prawo i obowiązek wychowania należy do Kościoła, któremu została zlecona przez Boga misja niesienia ludziom pomocy” (kan. 794 § 1).

Zaś oдноśnie duszpasterzy kodeks stanowi: „Do duszpasterzy należy obowiązek czynić wszystko, ażeby wszyscy wierni mogli otrzymać katolickie wychowanie” (kan. 794 § 2).

Gdy chodzi o odpowiednie środki, przy których użyciu Kościół realizuje swoje zadania w zakresie wychowania, to najważniejsze są dwa: katechizacja i szkoły katolickie. Należy zauważyć, iż w prawie kanonicznym stosuje się inną terminologię aniżeli w ustawodawstwie świeckim. Podczas gdy ustawodawstwo państwowe używa terminu „nauka religii”, to ustawodawstwo kościelne - „katechizacja”. Różnica ta nie jest przypadkowa.

Nauczanie religii w szkole nie może bowiem być tylko przekazywaniem uczniom „wiedzy o religii”, ale jednocześnie ma służyć wychowaniu ich w systemie wartości chrześcijańskich.

Gwarancje poszanowania prawa rodziców do nauczania religii w szkołach w formie katechizacji nie stanowią jakiegokolwiek przywileju dla Kościoła. Kościół domaga się bowiem poszanowania tego prawa w oparciu o gwarancje prawa naturalnego do wolności religijnej, które należą się rodzicom i wszystkim wspólnotom religijnym.

Skoro rodzice katolicy mają prawo i obowiązek do tego, aby otrzymać od Kościoła pomoc, to katecheci, którzy pełnią funkcje „nauczycieli religii” w szkołach, powinni otrzymać od biskupa „misję kanoniczną”.

3. Zadania państwa

Kodeks Prawa Kanonicznego proklamuje „prawo rodziców do otrzymania pomocy potrzebnych do katolickiego wychowania dzieci” (kan. 793 §2) ze strony innych podmiotów. Nie ulega wątpliwości, że wśród tych podmiotów znajduje się państwo. Należy jednak zawsze uwzględnić fakt, iż inna jest rola państwa aniżeli Kościoła w tej dziedzinie. Państwo nie jest wychowawcą, ale - w oparciu o obowiązek poszanowania wolności religijnej i zasadę pomocniczości - ma wspomagać rodziców i opiekunów katolickich w realizacji swych zadań wychowawczych względem dzieci tak, aby otrzymały wychowanie katolickie. Konsekwencją poszanowania tego prawa rodziców przez państwo winny być odpowiednie gwarancje prawne, ujmowane w sensie pozytywnym i negatywnym.

Gwarancje pozytywne dotyczą:

- 1) respektowania prawa rodziców do zakładania własnych szkół lub posyłania dzieci do szkół prywatnych, w których uczniowie otrzymują wychowanie odpowiadające życzeniom rodziców;

- 2) zagwarantowania rodzicom, iż ich dzieci otrzymają wychowanie zgodnie z ich przekonaniem religijnymi i moralnymi, zarówno w szkołach prywatnych, jak i publicznych; co winno nastąpić przez zapewnienie organizowania nauki religii w szkołach publicznych;
- 3) rozdzielanie subwencji z funduszy publicznych dla szkół prywatnych tak, aby rodzice zgodnie ze swym sumieniem mogli dokonać wyboru szkoły dla swych dzieci (kan. 797 §1) i nie musieli ponosić dodatkowych ciężarów ekonomicznych z powodu skorzystania ze swego prawa do tego wyboru.

Gwarancje negatywne zaś polegają na wstrzymaniu się przez państwo przed stosowaniem przymusu wobec rodziców i ich dzieci w zakresie pobierania nauki religii w szkole oraz przed odmową udzielania subwencji z funduszy publicznych na szkoły prywatne, a w szczególności na szkoły katolickie.

4. Zadania szkoły

Szkoły spełniają doniosłą rolę w świadczeniu rodzicom pomocy w zadaniach wychowawczych (kan. 796). Szkoły mają być nie tylko przekaznikiem wiedzy ale również centrum współpracy wychowawczej rodziców i nauczycieli oraz różnego rodzaju organizacji rozwijających życie kulturalne, obywatelskie, religijne, państwowe. Rodzice mają prawo decydować nie tylko o tym, jaki rodzaj wychowania będzie przekazywany ich dzieciom w domu, ale także o sposobie ich wychowania moralnego i religijnego poza domem, a przede wszystkim w szkole. Dotyczy to możliwości wyboru dla swych dzieci odpowiedniej szkoły. Kodeks zobowiązuje rodziców, aby posyłali swoje dzieci do szkół zapewniających wychowanie katolickie (kan. 798). Taką funkcję z natury rzeczy spełnia przede wszystkim szkoła katolicka. Powstaje pytanie: jakie warunki winna spełniać szkoła, aby była katolicka? W tej kwestii kan. 803 stanowi, iż „szkołę wtedy uważa się za katolicką:

- a) gdy jest kierowana przez kompetentną władzę kościelną, albo kościelną osobę prawną publiczną; albo za katolicką została uznana przez władzę kościelną dokumentem czyli w formie pisemnej (§1);
- b) gdy nauczanie i wychowanie jest oparte na doktrynie katolickiej, a nauczyciele odznaczają się zdrową nauką i prawością życia (§2).

Żadna szkoła, chociażby w rzeczywistości była katolicka, nie może w nazwie nosić przymiotnika „katolicka” bez zgody kompetentnej władzy kościelnej (§3)”.

Istotnym zadaniem szkoły katolickiej jest więc przekazanie wiedzy zgodnie z nauką Kościoła. Szkoła publiczna również winna respektować prawa rodziców w programie dotyczącym wychowania tak, aby nie przekazywała uczniom wiedzy, która jest sprzeczna z przekonaniami religijnymi i moralnymi rodziców. W szczególności dotyczy to wiadomości o życiu seksualnym.

II. Gwarancje prawa rodziców do moralnego wychowania dzieci w prawie polskim

Współczesne państwo polskie jest państwem świeckim. Porządek prawny III RP nie jest więc oparty na przesłankach teologicznych, na jakich jest oparty porządek prawny Kościoła katolickiego. Istnieją jednak podstawowe przesłanki aksjologiczne, określające podstawowe wartości ludzkie, które są wspólne dla prawa kanonicznego i dla prawa stanowionego przez władze państwowe. Na wolę poszanowania takich właśnie wartości wskazują następujące sformułowania wpisane do Konstytucji RP i ustaw zwykłych:

- 1) do preambuły do Konstytucji RP z 1997 r. wpisana jest deklaracja, że porządek prawny RP posiada swoje korzenie w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach;

- 2) w tekście Konstytucji jest uznanie, iż wartością podstawową stojącą ponad wolą ustawodawcy jest „przyrodzona godność ludzka, która jest niezbywalna i nienaruszalna, i jest źródłem podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela” (art. 30). Z tego wynika, iż godność ludzka jest źródłem zarówno prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci, jak również prawa każdego dziecka polskiego do otrzymania odpowiedniego wychowania z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego Narodu, które w swoich korzeniach jest chrześcijańskie.
- 3) Konstytucja RP - określając ogólne zasady ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego państwa - uwzględnia ochronę rodziny i małżeństwa, dlatego stanowi, iż: „małżeństwo, jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod opieką RP” (art. 18). Ustrojodawca polski wyklucza więc uznanie związków małżeńskich między dwoma mężczyznami lub dwiema kobietami, gdyż z natury swej są one niezdolne do zrodzenia ani do zdrowego moralnie wychowania potomstwa;
- 4) art. 71 Konstytucji stanowi: „Państwo w swej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny”. To oznacza, że rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. Obowiązek uwzględnienia „dobra rodziny” w polityce społecznej i gospodarczej oznacza przede wszystkim powstrzymanie się przez państwo od tworzenia regulacji prawnych naruszających dobro rodziny oraz do zapewnienia możliwie najlepszych warunków jej prawidłowego funkcjonowania pod względem materialnym i duchowym. Należy więc zbadać i krytycznie ocenić, czy gwarancje, jakie są wpisane do ustaw zwykłych z dziedziny prawa pracy (np. urlopy macierzyńskie, dodatki do wynagrodzeń za pracę zawodową rodziców rodzin

wielodzielnym) stosowane w praktyce sprzyjają realizacji tych wartości zadeklarowanych w Konstytucji RP dotyczących ochrony funkcji wychowawczej rodziny?

- 5) „Kodeks rodzinny i opiekuńczy” nakłada na rodziców szereg obowiązków, które jednocześnie stanowią gwarancje poszanowania praw dzieci małoletnich⁴. Podstawowe prawo i jednocześnie obowiązek rodziców dotyczy wychowania dziecka małoletniego, pozostającego pod ich władzą rodzicielską /4/. Zgodnie z art. 96 „Rodzice wychowując dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską [...] Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotowywać je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień”. Wychowanie dziecka to troska o wszechstronny rozwój jego osobowości. Na treść tego wychowania składa się wychowanie fizyczne i duchowe. Wychowanie duchowe winno obejmować wychowanie moralne i religijne, polegające na wpajaniu w nich wartości chrześcijańskich.

W epoce współczesnej stawiany jest postulat poszanowania praw dziecka. Należy więc zauważyć, iż ustawodawstwo polskie zobowiązuje rodziców do poszanowania prawa dziecka w zakresie wychowania moralnego i religijnego.

Art. 48 Konstytucji stanowi: „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno **uwzględnić stopień dojrzałości dziecka**, a także wolność sumienia i wyznania oraz jego przekonania” (art. 1). „Ograniczanie lub pozbawianie rodziców tego prawa może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego wyroku” (ust. 2). Konstytucja RP stanowi, że rodzice mają korzystać ze swoich uprawnień rodzicielskich w zakresie wychowania odpowiednio do „stopnia

⁴ T. Szymczyński, Prawo Rodzinne i Opiekuńcze, wyd. 4, Warszawa 2005, s. 197-224

dojrzałości dziecka”. Takie sformułowanie może dopuszczać różnorodną interpretację, co może stać się zarzewiem konfliktów między rodzicami i dziećmi. Należy stwierdzić, że w tak delikatnej materii, konstytucyjne zobowiązanie rodziców do uwzględnienia stopnia dojrzałości dziecka nie może przerodzić się w uznanie uprzywilejowanej pozycji dziecka kosztem ograniczania praw rodziców. Mogą bowiem zaistnieć sytuacje, w których dzieci pod wpływem osób trzecich (np. członków jakiejś sekty) odmawiają posłuszeństwa rodziców w zakresie wychowania religijnego i moralnego. W takiej sytuacji rodzice mają obowiązek wysłuchać dziecka, ale nie znaczy to, że nie mają prawa do ochrony dziecka przed zagrożeniem jego prawidłowego rozwoju ze strony osób trzecich, i przed narzucaniem mu wychowania sprzecznego z ich przekonaniem moralnymi i religijnymi.

Granice uprawnień rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem w związku z obowiązkiem poszanowania przez nich praw dziecka do własnych przekonań religijnych należy określać w oparciu o przepisy prawa cywilnego i administracyjnego w zakresie oświaty i wychowania .

Kodeks cywilny (Dz. U. 1964, nr 16, poz. 93 z późn. zm.) swobodę sumienia zalicza do dóbr osobistych człowieka (art. 23). Kodeks ten chroni prawo do swobody sumienia niezależnie od ochrony w innych przepisach (art. 24).

W nauce prawa podnosi się kwestię, że w Konstytucji nie została określona granica wieku w aspekcie korzystania z wolności religijnej w zakresie wychowania dzieci. Sądzę, że należy w tej materii stosować obowiązujące przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące zdolności osób fizycznych do czynności prawnych. Autonomię w korzystaniu z wolności sumienia i religii dzieci uzyskują zatem dopiero w chwili osiągnięcia pełnoletniości, czyli ukończenia 18 roku życia.

Poszanowanie praw Kościoła do świadczenia pomocy rodzicom w zakresie wychowania moralnego i religijnego w szczególności powinno znajdować się w szkołach⁵.

Proklamowana w art. 25 Konstytucji i art. 1 Konkordatu zasada współdziałania między państwem i Kościołem dla dobra człowieka, znajduje uszczegółowienie w art. 53, ust.4 Konstytucji, który stanowi, iż „Religia Kościoła lub innego związku religijnego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób”. Jest to gwarancja nauczania religii w szkole w formie fakultatywnej.

Realizacja tego prawa konstytucyjnego rodziców zagwarantowana jest w Konkordacie. Art. 12 Konkordatu w tej sprawie stanowi następujące gwarancje:

- a) uznania prawa rodziców do wychowania religijnego i moralnego pod warunkiem zachowania zasady tolerancji (art. 12, ust. 1);
- b) nauczania religii w szkołach zgodnie z wolą zainteresowanych, tj. rodziców lub w odpowiednich wypadkach opiekunów prawnych bądź samych uczniów (art. 12, ust. 1), tzn. na zasadzie pełnej dobrowolności;
- c) nauczania religii w przedszkolach, szkołach publicznych podstawowych i ponadpodstawowych prowadzonych przez organa administracji państwowej i samorządowej (art. 12, ust. 1), w ramach planu zajęć (art. 12)

Szkoły mają obowiązek organizowania nauki religii na życzenie rodziców. „Publiczne przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja organizują naukę religii na życzenie rodziców, bądź samych uczniów. Po osiągnięciu pełnoletniości o pobieraniu nauki religii decydują rodzice” (art. 12 ustawy z 7 września 1989 r. o systemie oświaty).

⁵ J. Krukowski, Polskie prawo wyznaniowe, wyd. 3, Warszawa 2006, s. 147-160.

Konstytucyjne gwarancje dotyczące nauczania religii w szkołach zostały uszczegółowione w wielu aktach normatywnych, jak: wymieniona wyżej ustawa o systemie oświaty, ustawa z 14 kwietnia 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego, ustawy indywidualne dotyczące stosunku Państwa do innych związków wyznaniowych oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków nauczania religii w szkołach publicznych.

Poszanowanie uprawnień Kościoła w zakresie nauczania religii w szkołach zagwarantowane w konkordacie (art. 12 konkordatu) i ustawodawstwie zwykłym regulują współdziałanie między państwem i Kościołem w zakresie ustalania treści nauczania religijnego, programu i pozycji nauczycieli.

W postanowieniach konkordatowych znajdują się normy pozwalające na rozgraniczenie kompetencji władz kościelnych i państwowych w przedmiocie nauki religii:

- a) „w sprawach treści nauczania i wychowania religijnego nauczyciele religii podlegają przepisom i zarządzeniom kościelnym (art. 12, ust. 4); w kwestii programu i podręczników Konkordat stanowi, iż „program nauczania religii katolickiej oraz podręczniki opracowuje władza kościelna i podaje je do wiadomości kompetentnej władzy państwowej” (art. 12, ust. 3);
- b) nauczyciele religii podlegają w tej materii władzy kościelnej. Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (*missio canonica*) od biskupa diecezjalnego (art. 12, ust. 3). Misja kanoniczna ma być gwarantem ich wierności prawdom wiary i zasadom moralności katolickiej. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. stawia wymóg, aby takie upoważnienie biskupa miało charakter pisemnego skierowania nauczyciela religii katolickiej do danego przedszkola lub szkoły publicznej (§5). Właściwy biskup diecezjalny może cofnąć nauczycielowi swe upoważnienie do nauczania religii. Cofnięcie to jest równoznaczne z utratą

uprawnień do nauczania religii w danym przedszkolu lub szkole (§ 5, ust. 2);

- c) określenia statusu nauczycieli religii w szkole publicznej należy do władz państwowych. Dlatego Konkordat stanowi, iż nauczyciele religii „w innych sprawach podlegają przepisom państwowym” (art. 12, ust. 1). To znaczy, że nauczyciele religii są zrównani z nauczycielami innych przedmiotów w sprawach określonych w Karcie Nauczyciela z 26 stycznia 1983 r. i w ustawie z 7 września 1991 r. o systemie oświaty;
- d) współpraca władz kościelnych i państwowych dotyczy ustalenia kwalifikacji pedagogicznych nauczycieli religii w szkołach i przedszkolach. „Kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełniania tego typu wykształcenia” stanowią „przedmiot uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski (art. 12, ust. 3). Jest to norma odsyłająca do szczegółowych porozumień zawieranych przez Ministra Edukacji Narodowej z Konferencją Episkopatu Polski (por. porozumienie z dnia 6 września 2000 r. (Dz. U. MEN nr 4, poz. 20).

Realizacja art. 12 Konkordatu odbywa się zgodnie z normami określonymi w ustawie z 7 września 1991 r. o systemie oświaty oraz rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu nauczania religii w publicznych przedszkolach i szkołach, które orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z 20 kwietnia 1993 r. zostały uznane za zgodne z Konstytucją.

Na zakończenie należy stwierdzić, iż zarówno ustawodawstwo kościelne jak i ustawodawstwo polskie zawierają zespół uzupełniających się gwarancji, które zapewniają ochronę prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania swoich dzieci. Jednocześnie należy jednak zauważyć, iż ustawodawstwo określa stan idealny, czyli mówi nam to, jak powinno być. Dla

całościowego ujęcia zagadnienia należałoby zastanowić się również nad tym, jak jest, czyli jaki jest stopień realizacji tych gwarancji w życiu. W celu udzielenia adekwatnej odpowiedzi na to pytanie należałoby przeprowadzić odpowiednie badania socjologiczne. Najogólniej można tylko zauważyć, iż znacznie realizacja odbiega od stanu idealnego. Powszechnie sygnalizowany jest kryzys cywilizacyjny w dziedzinie wychowania, mający różne przyczyny. Z jednej strony należy do nich zaniedbywanie przez rodziców swoich obowiązków wychowawczych (np. z powodu pracy zawodowej obojga rodziców), a z drugiej strony zaniechanie przez szkoły realizacji funkcji wychowawczej na rzecz funkcji edukacyjnej.